

تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگری در دنیای باستان

زندگی، زمانه و کارنامه هرودوت هالیکارناسوسی

پژوهش و برگردان

(همراه با مقدمه، جواشی، نقشه‌ها، توضیحات و ضمائیم):

اسماعیل سنگاری، امیرحسین مقدس، عرفانه خسروی

تهران

فروردین ۱۴۰۰

شماره مسلسل ۱۰۷۹۱

شماره انتشار ۴۴۳۲

انتشارات دانشگاه تهران

عنوان و نام پدیدآور	تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگاری در دنیای باستان: زندگی، زمانه و کارنامه هروdot هالیکارناسوسی/ پژوهش و برگردان اسماعیل سنگاری، امیرحسین مقدس، عرفانه خسروی؛ ویرایش ادبی علیرضا استواری.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	۳۴۶ ص.
فروست	انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۴۴۳۲.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۰۳-۰۲۱۸-۷
وضعیت فهرست‌نویسی	فیبا
یادداشت	عنوان اصلی: The Cambridge Companion to Herodotus, 2006.
یادداشت	کتابنامه: ص. [۲۷۴]-۲۹۸.
یادداشت	نمایه.
عنوان دیگر	زندگی، زمانه و کارنامه هروdot هالیکارناسوسی
موضوع	هروdot، ۴۴۲۵-۴۴۲۵ ق.م. تاریخ هروdot - نقد و تفسیر
موضوع	Herodotus. History- - Criticism and Interpretation
موضوع	تاریخ باستان
موضوع	History, Ancient
شناسه افزوده	سنگاری، اسماعیل، ۱۳۵۲-
شناسه افزوده	مقدس، امیرحسین، ۱۳۷۳-
شناسه افزوده	خسروی، عرفانه، ۱۳۵۹-
شناسه افزوده	دوالد، کارولین، ۱۹۴۶ م.
شناسه افزوده	مرینکولا، جان، ۱۹۵۴ م.
شناسه افزوده	دانشگاه تهران. مؤسسه انتشارات.
رده‌بندی کنگره	D۵۸ ۱۴۰۰
رده‌بندی دیویی	۹۳۰
شماره کتابشناسی ملی	۷۶۶۱۷۹۰

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود و تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.
(این کتاب با کاغذ حمایتی به چاپ رسیده است.)

عنوان: تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگاری در دنیای باستان: زندگی، زمانه و کارنامه هروdot هالیکارناسوسی
پژوهش و برگردان: دکتر اسماعیل سنگاری- امیرحسین مقدس- عرفانه خسروی
ویرایش ادبی: علیرضا استواری
نوبت چاپ: اول
تاریخ انتشار: ۱۴۰۰
شمارگان: ۱۰۰ نسخه
ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با پژوهشگران است»

بها: ۱۰۰۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرش مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>

بخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

فهرست مطالب

دیباچه.....	ش
سیاس و قدردانی.....	و
پاره نخست - زندگی و زمانه هروودوت.....	۱
فصل اول - هروودوت هالیکارناسوسی: از زادگاه تا گورگاه با بغ دختکانش.....	۳
درآمد.....	۳
زادگاه و گورگاه.....	۳
بغ دختکان هروودوتی.....	۴
بی نوشتها.....	۵
فصل دوم - هروودوت و اسطوره زدایی از تاریخ.....	۷
درآمد.....	۷
زندگانی و زمانه.....	۷
تواریخ: گذار از عصر اساطیری.....	۸
جای نامها و اقوام در تواریخ.....	۹
روایات و تواریخ هروودوتی در تعامل با یکدیگر.....	۱۰
منابع و مآخذ هروودوت در نگارش تواریخ.....	۱۱
بی نوشتها.....	۱۴
پاره دوم - هروودوت و تتبعات او.....	۱۷
فصل سوم - دین در تواریخ هروودوت.....	۱۹
درآمد.....	۱۹
خویشکاری بغان و بغ بانوان در تواریخ.....	۲۰
آپلن، پُسیدن و زئوس.....	۲۲
جنایات و مکافات.....	۲۴

۲۶	هاتفان، غیب‌گویان، شگون‌ها و رویابینی‌ها.....
۳۰	پی‌نوشت‌ها.....
۳۳	فصل چهارم - زنان در تواریخ هرودوت.....
۳۳	درآمد: اهمیت زنان در تواریخ.....
۳۶	تقرب به مضمون: «واقعیت» و «داستان» در تواریخ.....
۳۷	از روایت تا عاملیت تاریخی.....
۴۲	از عاملیت تاریخی تا روایت.....
۴۶	در مقام نتیجه.....
۴۷	پی‌نوشت‌ها.....
۵۱	فصل پنجم - مکان و بی‌مکانی در تواریخ هرودوت.....
۵۱	درآمد: هرودوت، اَدیسیوسی دیگر.....
۵۳	از سولون تا دموکدس: «من هرودوتی» و «طبقه متخصصان» (dēmiourgoi) باستانی.....
۶۱	هرودوت و مسئله هویت یونانی.....
۶۲	برای مطالعه بیشتر.....
۶۳	پی‌نوشت‌ها.....
۶۵	فصل ششم - هرودوت، تاریخ و اندیشه سیاسی.....
۶۵	درآمد.....
۶۶	رویکردهای نوین به سیاست و تواریخ هرودوت.....
۶۹	تاریخ سیاسی، اندیشه سیاسی و اهمیت تواریخ هرودوت.....
۷۷	ایدئولوژی و تاریخ.....
۷۹	برای مطالعه بیشتر.....
۷۹	پی‌نوشت‌ها.....
۸۵	پاره سوم - هرودوت و سرزمین‌های شرقی.....
۸۷	فصل هفتم - هرودوت و سرزمین‌های بیگانه.....
۸۷	درآمد.....

۸۹.....	لودیایان، نخستین شارمندان سرزمینی بیگانه در تواریخ
۹۰.....	قوم‌نگاری و توسعه شاهنشاهی هخامنشی
۹۳.....	قوم‌نگاری و مخاطبان یونانی هرودوت
۹۸.....	هرودوت و الگوی مردم‌شناسی
۱۰۰.....	یونانیان و غیر یونانیان
۱۰۱.....	برای مطالعه بیشتر
۱۰۲.....	پی‌نوشت‌ها

۱۰۵.....	فصل هشتم - «مدیکوس لوگوس» هرودوت و تاریخ ماد
۱۰۵.....	درآمد
۱۰۵.....	پیش از کسوف: مدیکوس لوگوس در بوته نقد
۱۰۹.....	تاریخ «حماسی» مادان
۱۱۱.....	پی‌نوشت‌ها

۱۱۷.....	فصل نهم - هرودوت و جامعه پارسیان هخامنشی
۱۱۷.....	درآمد
۱۱۸.....	۱. توانگران و بینوایان/نجبا و شارمندان عادی
۱۲۳.....	۲. قبایل، طوایف، خاندان
۱۲۳.....	۳. سلطنت و اشراف
۱۴۱.....	پی‌نوشت‌ها

۱۴۷.....	فصل دهم - از کوروش تا خشیارشا: هرودوت و تاریخ‌نگاری شاهنشاهی هخامنشی
۱۴۷.....	درآمد
۱۴۸.....	پارسیان به‌مثابه «دیگری»
۱۵۲.....	«افسانگان» یا «تواریخ»؟
۱۶۲.....	به جای نتیجه
۱۶۳.....	پی‌نوشت‌ها

۱۶۷.....	پارهٔ چهارم - هرودوت و تاریخ‌نگاری جنگ.....
۱۶۹.....	فصل یازدهم - جنگ در تواریخ هرودوت.....
۱۶۹.....	درآمد.....
۱۷۰.....	هرودوت و تجربهٔ جنگ.....
۱۷۱.....	هرودوت و سیمای جنگ.....
۱۷۳.....	جنگ‌های تواریخ هرودوت.....
۱۷۴.....	نبرد ماراتون (Hdt, 6.96-120).....
۱۷۵.....	نبرد ترموپیل (Hdt, 7.201-38).....
۱۷۷.....	نبرد سالامیس (Hdt, 8.71-100).....
۱۷۸.....	نبرد پلاتایا (Hdt, 9.10-89).....
۱۸۰.....	هرودوت و جنگ‌نگاری.....
۱۸۱.....	برای مطالعهٔ بیشتر.....
۱۸۲.....	پی‌نوشت‌ها.....
۱۸۵.....	فصل دوازدهم - هرودوت و جنگ‌های یونانی-پارسی.....
۱۸۵.....	درآمد: سرآغازِ شر؟.....
۱۸۷.....	هم‌کرانگی با سپهر زئوس: پارسیان و آرمان شهریارِ بر سراسر جهان.....
۱۸۹.....	به جای نتیجه.....
۱۸۹.....	پی‌نوشت‌ها.....
۱۹۱.....	پارهٔ پنجم - رستاخیز هرودوت.....
۱۹۳.....	فصل سیزدهم - تأثیر هرودوت بر روزگار باستان.....
۱۹۳.....	درآمد.....
۱۹۳.....	سدهٔ پنجم پیش از میلاد.....
۱۹۷.....	سدهٔ چهارم پیش از میلاد.....
۲۰۰.....	مورخان عصر اسکندر و عصر یونانی‌مآبی.....
۲۰۳.....	رومیان و یونانیان در عصر امپراتوری روم.....
۲۰۵.....	برای مطالعهٔ بیشتر.....
۲۰۶.....	پی‌نوشت‌ها.....

«گمان می‌کنم که برای یک ملت افتخار کوچکی نباشد که نخستین مورخ جهان، یعنی هرودوت - که پدر تاریخ خوانده شده است - سراسر کتاب نه‌گانه خود را به کشور او اختصاص داده است. درست است که او که یونانی بود، تاریخ یونان را نیز می‌نوشت، ولی محور اصلی ایران است و هرودوت سایه به سایه امپراتوری هخامنشی در جهان سیر می‌کند» (اسلامی‌ندوشن، محمدعلی، *ایران و یونان در بستر باستان*، ۱۳۹۰: ۳۶).

ایران به دلیل اهمیت سیاسی، جغرافیایی و فرهنگی‌اش، همواره مورد توجه نویسندگان، مورخان و اندیشمندان یونان و روم باستان بوده است. براندازی دولت آشور توسط مادها و به تبع آن، تغییر در هژمونی خاورمیانه باستان، تعامل و تقابل دوسدهای برخی دولت-شهرهای یونانی و هخامنشیان، حمله اسکندر مقدونی به شاهنشاهی هخامنشی و نابودی آن، تشکیل دولت سلوکی در ایران و هفت سده ستیز و سازش میان رومیان و حکومت‌های اسکانی و ساسانی، از جمله مهم‌ترین عواملی است که پای ایران را به تواریخ مورخان یونانی و رومی گشوده است. از آنجا که منابع یونانی و رومی دربردارنده آگاهی‌های ارزشمندی درباره ایران باستانی‌اند، پژوهشگران و مورخان برای بررسی و شناخت جنبه‌های گوناگون حیات ایران کهن، ناگزیر باید به این آثار مکتوب تکیه کنند.

آنچه گفته آمد، توضیح واضحاتی است که هر فرد علاقه‌مند به تاریخ ایران باستان نیز بدان آگاهی دارد؛ اما غرض، طرح مقدمه‌ای برای بیان این نکته است که با آنکه آثار مکتوب یونانی و رومی از اصلی‌ترین منابع شناخت تاریخ ایران باستان‌اند، هنوز بسیاری از این آثار و نویسندگان آنها در ایران، حتی برای پژوهشگرانی که به‌صورت تخصصی در زمینه دوره یا موضوعی خاص پژوهش می‌کنند، ناشناخته یا کمتر شناخته شده‌اند. ما حتی درباره مشهورترین مورخان یونان و روم نیز که به‌ظاهر در ایران بسیار شناخته شده‌اند، آگاهی‌های چندانی نداریم.

تا اواسط عصر قاجار، درک ایرانیان از تاریخ باستانی‌شان، مبتنی بر گزارش‌های مورخان سنتی و البته، شاهنامه فردوسی بود: «درکی تاریخی آمیخته با اسطوره و افسانه». از اواسط دوران قاجار، ایرانیان به‌تدریج از طریق آثار محققان اروپایی که بر اساس اصول و موازین تاریخ‌نگاری مدرن^۱ پدید آمده بود، با ایران باستانی -مادها، هخامنشیان و اشکانیان- آشنا شدند. کشف ایران باستانی در شکلی متفاوت از دانسته‌های پیشین، تأثیرات عمیقی بر آگاهی تاریخی ایرانیان گذاشت که به واکنش‌های

متفاوتی در میان افشار گوناگون جامعه، از عوام تا نخبگان سیاسی و فرهنگی کشور انجامید. این خودآگاهی تاریخی، احساساتی چون علاقه‌مندی، شیفتگی و حتی حسرت را در جان ایرانیان برانگیخت و به خلق آثاری چون *نامه خسروان* و *آئینه سکندری* انجامید. دیری نپایید که برخی از کوشندگان و نخبگان فکری کشور درصدد برآمدند تا با الگو گرفتن از روش و بینش مورخان مدرن اروپایی، یا به اصطلاح خودشان «به روش چیزنویسی فرنگیان»^۲ آثار جدیدی را در زمینه تاریخ ایران باستان قلم زنند. شاخص‌ترین اثر در این زمینه، *تاریخ ایران باستان* مشیرالدوله پیرنیا است.

سقوط قاجاریه و استقرار پهلوی، توجه به ایران باستان را به دغدغه‌ای حکومتی تبدیل کرد و باستان‌گرایی، یکی از مبانی ایدئولوژیک حکومت پهلوی شد. حمایت این دودمان از باستان‌گرایی، از جمله مهم‌ترین عواملی بود که موجب شد آثار بسیاری با کیفیت‌هایی متفاوت درباره جنبه‌های مختلف تاریخ ایران باستان توسط پژوهشگران و نویسندگان ایرانی تألیف شود. در دوران پهلوی اول و دوم، دانشگاه‌های متعددی در سراسر کشور تأسیس و رشته تاریخ به‌عنوان رشته‌ای مستقل با سرفصل‌هایی مشخص در ساختار دانشگاهی ایران تعریف شد و به دنبال آن، دانشجویان، برای تحصیلات تکمیلی در رشته تاریخ، به دانشگاه‌های اروپایی و آمریکایی فرستاده شدند. مجموعه این اقدامات، به تربیت متخصصانی انجامید که با پژوهش‌هایشان، جنبه‌های گوناگونی از تاریخ باستانی ایران را بررسی و خدمات ارزنده‌ای ارائه کردند.

از زمان برداشتن نخستین گام‌ها در ایران برای نگارش تاریخ ایران باستان در قالب تاریخ‌نگاری مدرن، آشکار شد که انجام این مهم، بدون مراجعه به منابع کهن یونانی و رومی ممکن نیست، اما نه علاقه‌مندی و احساس نوستالژیک به ایران باستان، نه حمایت‌های دولتی و سیاسی رجال عصر پهلوی از باستان‌گرایی و باستان‌پژوهی، و نه تربیت متخصصان دانشگاهی، هیچ‌یک موجب نشد که ترجمه متون یونانی و رومی با تمام اهمیت و جایگاه درخورشان به ضرورت بدل شود. در زمینه ترجمه منابع یونانی و رومی به زبان فارسی دو مسئله وجود دارد: یکی آنکه هنوز آثار بسیاری از مورخان یونانی و رومی باستان مانند آپلودوروس آنتی،^۳ هکاتائیس آبدرای،^۴ دینون کولوفونی،^۵ هراکلیدس کومه‌ای،^۶ افوروس کومه‌ای،^۷ کوئینتوس کورتیوس روفوس،^۸ کالیستنس،^۹ تیمایوس،^{۱۰} فیلیستوس سیراکیوزی^{۱۱} و بسیاری دیگر که نام بردن از تمامی آنها از حوصله این متن بیرون است، به زبان فارسی ترجمه نشده‌اند.^{۱۲} ترجمه نشدن این آثار موجب کاستی‌های فراوان در پژوهش‌های محققان ایرانی شده است. چگونه می‌توان بدون مراجعه به کتاب کوئینتوس کورتیوس روفوس، از تاریخ دوران اسکندر و داده‌های دیگر اسکندرنامه‌نویسان سخن گفت؟ چگونه می‌توان بدون بهره‌گیری از آثار مورخانی چون افوروس، کسانتس لودیایی،^{۱۳} بوسیدونیوس،^{۱۴} اویدموس رودسی^{۱۵} و چند ده تن دیگر از مورخان یونانی و رومی، درباره دیانت زردشتی، پژوهشی بی‌نقص انجام داد؟